

SZÉPIRODALMI

FIGYELEŐ.

20-ik szám.

Szerkesztői szállás,

hová a lap szellemi részét illető küldemények utasítandók: Üllői-ut és 3 pipa-utca sarkán 11-ik szám.

Megjelenik e lap minden szerdán.

Előfizetés helyben házhoz hordva, vidéken postai szétküldéssel, *félévre 5 ft. egész évre 10 ft.*

Kiadó hivatal,

hová az előfizetési pénzek s minden a lap anyagi részét illető dolgok utasítandók Egyetem-utca 4-ik szám.

MÉG IS VALAMI A FORDÍTÁSRÓL.

(V é g e.)

Azt vélem, kevés ellenmondással fogok találkozni, a midőn azt állítom, hogy beszélni beszélve, varrni varrva, rajzolni rajzolva, uszni uszva, gyógyítani gyógyítva kell, sőt lehet is csak megtanulni. Aristoteles apó még a „virtus“-t is „habitus“-nak nyilvánítja, és bizony sok oldalról igazán. Erkölcstani rendszeres kézikönyv még egy erényes embert se teremtett, és még — ha lehet — kevesebb gonosztevőt javított meg. A theoria igen felséges dolog a maga helyén és idején; de mint ügyesség és jártasság eszközlője merőben tehetetlen. „Usus facit artem“ azt tartja a latin közmondás. Ez elvekből és ama példák nyomán indulva, bátran kimondhatni, hogy *ítélni is csak ítélve* tanul meg az ember. És még ez sem elég. Az ítélet helyessége egyenes arányban van azokkal a tárgyakkal, a melyeken az ítélő tehetség gyakorolta magát. Soyer vendége vagy Véry látogatója méltányolni bírja a gulyásost és halászlévet; de a kinél ezek a szakács-mesterség non plus ultrái, attól csakugyan nem kérünk apiciusi votumot. A ki Európa és Arábia nemes lófajtáit terjedelmesen tette tanulmányai tárgyává, némi székely pony-ban is legott fel bírja fedezni a lappangó nemes tulajdonokat; holott a ki csak paraszt lovak közt forgott, attól a lóversenyekre járó gavallér nem kérdene tanácsot: vajon merjen-e fogadni Eclipse-re vagy Privateer-re. Ama zubbnos, olykor mezitlábos florenczi vagy római, a ki a művészet remekei közt nőtt fel, nyomosabb ítéletet fog hozni művészeti tárgyak

felől, mint a ki 20 év óta jártatja a lipcei „Illustrirté“-t és csak ennek fametszései terjednek képcsarnoki ismeretei. Nem paradoxon biz-e; egy rakás utazó fog tanuskodni állításom mellett. Igaz, hogy nem azt hozza ki az elvitázhatlan tényből, a mit én, hanem az olasznak természettől nyert finomabb érzelmében és idegszervezetében keresi a tünemény okát. Tévedés! rosz metaphysica! A tárgyakkal való benső társalgás, de remekkel, okvetetlenül meghozza a helyes ítéletet. Ismertem egy családot, a melynek tagjai — ügyes, eszes, mivelte emberek — tétovázás nélkül előbbre becsülték Lafontaine Augustot Shakespeare-nél, mert az elsőbbnek regényei voltak legfogékonyabb korokban mindennapi olvasmányuk. Nem pótolja ama tölem sürgetett gyakorlati tanulmány hiányát avagy csak elégtelenségét is semmi elméleti tanulás. Összeolvashatod a világ széptanát, Plato Phaedrusától, Longinustól fogva a Vischer hat vastag kötetes „Aesthetik“-jáig — a melyről én is azt mondom, a mit egy jeles akadémiai tudósunk a kelta nyelvtanról, hogy „veszödjék más vele“ — ha nem élnek lelkeben, nem állanak képzelődésed előtt a művészi és irodalmi remek, csak jargon-t tanulsz belőlük, nem ítéletet, még kevésbbé izlést. Mert e kettő, mind a mellett hogy a mit az eddigiekben az ítéletről és fejlődésről mondék, az izlésre is épen ugy egész erejében és teljességében áll, mégse mindegy. Hogy a lehető legrövidebben fejezzem ki a viszonyt köztük: az ítélet fogalmakba,

szókba öltöztetett *izlés*; eme pedig a kedélybe, érzelembe átment, úgy szólva vérré vált *ítélet*, a miből aztán világos, hogy az utóbbit az elmélet, az aesthetikák nem szülhetvén, az elsőt nem adhatják meg, miután a szép, a művészi fejtegetéseket, elemzéseket a már kifejlett izlés világánál lehet csak, mind eredetileg folytatni, mind értelemmel, figyelemmel és igazi részvétellel kísélni. Vigyük át az alkalmazást — bár kissé furesán illik vagy is inkább nem illik ez a vallomás épen e lapokba — a kritikára is. Sokan, és ezek közt tekintélyes egyének, vérmes reményeket táplálnak a rostáló ¹⁾ közlönyök idves hatása felől. Sajnálom megzavarni boldogító hitőkben, de biz' azok inkább hasonlítanak jó indulatu ábrándokhoz, mint tisztán formulázott igényekhez. Formulázások végett meg kellene elsőben is élesen különböztetnünk, hogy kikkel szembe várjuk amaz idves hatást. Az írókkal? Megvallom gyarlóságomat, hogy a midőn kritikai tárczában vagy lapokban a művészekhez szóló intéseket olvasom, mindig egy francia *gouvernante* jut eszembe, a ki napestig hajtja a „tenez vous droite, mademoiselle“ jét. A növendék kisasszony pedig csak akkor veszi igazán számba a figyelmeztetést, a midőn a társadalmi körökben észreveszi, hogy az egyenes ülés is, többekkel együtt, tetszés eszköze. Még egyenesebben mondva ki, a kritikai eljárás némi fegyelmi intézet, és mint ilyen szükséges; de tudjuk azt is, hogy a fegyelem *rendes* katonát csinál, de nagy *vitét* soha se. No de a kérdés ez oldala nem tartozik szorosan tárgyamhoz; hanem annál inkább oda a másik, u. m. a kritika viszonya az olvasó, vagy általában a műélvező közönséghez. A kritikus lelke előtt — ha olyan, a milyennek lennie kell, és nem valami codificáló domidoctus kontár — a midőn ítéleteit hozza, mindig bizonyos minták lebegnek, a melyek igényeit fokozzák, és a melyekhez méri ő, kimondva vagy elhallgatva, a bírálat alatti művet. Hogy ez

így van, sok több közt bizonyítja két körülmény. Egyik az, a mi nem egyszer történt a művészi és irodalmi világ folyásában, hogy a midőn egy lángész előállott oly eredeti művel, a melyet a gondviselés a jövő nemzedékek számára *mintának* szánt, kora legméltóbb, belátóbb kritikusi megzavarodtak rajta és nem bírták kellőleg méltányolni az igazi, de meglepő remeket ¹⁾. Tanuskodik másfelől állításom mellett a magával megelégedett középszerűségnek fájdalmas tiltakozása, hogy műveikre ez és amaz, t. i. igen magas mérvet ne alkalmazzon a bíráló. Sőt annyira is ment némely író vagy művész, hogy lelki szüleménye megítélésire épen maga magát ajánlotta mértéknek, mint az ujoncz-mértéket szállítják alább-alább a természetben apadó nemzedékek arányában. A helyét megálló valódi kritikus, természetesen, nem hajt az ily gyermekies igényekre; de aztán mi a következése a közönség irányában? Ha ez előtt is ismeretesek, de amugy isten igazában ismeretesek ám, a kritikus mintái, úgy amaz evvel izlés dolgában jó rendin egy lépcsőn áll. Ez esetben a kritika szózata a közönségnek nem annyira izlése, mint erszénye és ideje felett örködik, hogy t. i. se azt, se emezt gyarló tárgyakra ne pazarolja.

¹⁾ E jó szót — a melyet korábbi íróink szelvében használtak és minden olvasó előtt civitate donatus vala, mely hibátlan szerkezetű, eredeti magyar képre alkotott metaphora, és végre a „crisis“ szónak értelmileg tökélyesen megfelel — mire való volt kidobni, és helyette a monstrum horrendum informe : „ítészet“-et hozni be? Ezt nevezem én aztán nemzet ellen való bűnnek, a nyelv lelketlen és tudatlan mivelésinek.

¹⁾ Megtörténik biz' ez olykor, de a világért se oly sűrűn, hogy igazolhassa azt az önző paralogismust, a melyet inaszakadt vagy vizkórságos lángesznek építnek reá. Okoskodásuk schemája ez : „X. Y. Z. műveit ócsárolják, vagy legalább nem méltányolták korunk kritikusi, és az utóvilág, olykor az idejökbeli nem tudós közönség, igazságot szolgáltatott nekik és lángeszeknek ismerté el; — az én munkáim becsét sem ismerik el korombeli kritikusi, tehát én lángész vagyok.“ Nem bántom meg olvasóimat e logikai baklövés elemzésével, hanem inkább felhozom az ellenkező példát, t. i. a midőn némely művész aranyozott szobrát saját kora igen magas talapra állítván, az idő lekoptatta az aranyat, és a higgadtabb ítélet kiütötte a talapot alóla, és aligha az a sorja lesz, a mi a Petőfi énekelte érez-szobornak. Pedig lám ilyes valamit kísérté meg egy fiatal költőnk, a ki e lapokban azt nyilvánította, hogy neki Gongora és Longfellow az előképei. Longfellow! Jól tudom én, mily gloriával van kerítve ez amerikai költő feje az irodalmi közvéleményben, de azért szabadjon szembeállítani vele az én egyéni véleményemet is. Én nem foghatom meg, mikép lehessen előképül venni oly író, a kiből semmi eredetisége, a ki maga is az európai előképek csillogó viszatükrözése, a kit Poe Edgar igen jellemzőleg nevezett „Professor poetá“-nak, és a kire ném kevésbbé jellemzőleg illenek Aristophanes Bekáiból a „*ἄκροῦθιον ἀπαίσιος*.“ Nekünk is van egy Longfellow-nk, de nem nevezem meg, mert vannak dolgok, a melyeket még az én féktelen számnak s még kritikai lapban sem szabad elmondani. A mi Gongorát illeti, csak azt bámulom, hogy az érintett költő miért nem választotta melléje még az olasz Marino-t és a magyar Bodor Lajost is előképül, legalább többkövetkezetesség lett volna benne, mint Heine és — Uhland összeállításában.

De épen ekkor teljesíti is a kritika az ő fegyelmi hivatát és tisztét teljesen és sikeresen. Ha pedig nincs azon, vagy közelítő álláson a közönség a kritikussal, úgy kész a zavar, az értetlenség, a Babel-tornya építése, oly helyzetben van amaz evvel szembe, mint az a magyar ember volna, a ki londoni vagy párisi boltostól kelmét alkudván, drágállaná, nem vevén észre, hogy ő rőföt ért, holott amazok a másfélakkora métre-rel vagy yard-dal mérnek. Ilyes viszonyok közt világos, hogy a kritikai működés sikeres, hatásos czélhoz, t. i. a közönség magasabb izlése fejlesztéséhez, vezető nem lehet. A legügyesebben irt bírálatok legfeljebb csak az értelmet győzhetik meg; a kedélyt, az érzelmet nem képesek megmásolni; megmondta már Horatius: „quo semel est imbuta, recens, servabit odorem, testa diu;“ a ki előtt a „Mama“ vagy a „Tiszaháti libácska“ a vigjátékok legmagasabb polczon álló remeke, azt a legjelesebb kritikai értekezés sem fogja arra bírni, hogy Molière „Misanthrope“-ját élvezetesnek, mulatságosnak lelje. Avagy hízkelkedhetik-e Gyulai Pál magának, hogy szék-foglalója tüzetes részei csak egyet is megtérítnek azok közül, a kik eddigelé hatásosabb, költőibb tragoediának tartották „Grittit „Dózsa Györgyöt,“ vagy még a „Korona és gyászt“ is, mint „Bánk bánt?“ Ha ő hiszi, én nem hiszem, és eddigi fejtegetésem szálaít mind összefogva, most utoljára is azt mondom: hogy kritikai lapjaink idves hatásának is csak a lesz mind alapja mind közbenjáró eszköze, ha az irodalom remekait közönségünkkel megismertetjük — *fordításokban*.

„Fordításokban! és vajon miért?“ Azért, uraim, a miért a philanthropus Lord Brougham a „Penny magazine“-okat, a — szóval az olcsó sajtót, a falusi könyvtárat, a munkások olvasó egyleteit, a népies felolvasásokat feltalálta. A miért a féltékeny, fészkes, aristocraticus angol, maga megtagadásával, a „national gallery“-t, a „zoological garden“-t, az „Adelaide gallery“-t, a southamptoni és ki tudja még hány más muzeumát az ujjasos, zubbonos tömegnek megnyitotta. A miért — de mit részletezzek, a midőn elvben kimondhatom — azért, hogy a népnek igazibb, hathatósabb jóltevője az, a ki őt az ő elidegeníthetlen, elévülhetlen

jogai élvezetében, ha kell, élvezetére, segíti és abban biztosítja, mint a ki nem tudom miféle ujdon sült jogokat akar számára octroyáltatni — szemfényvesztésre ¹⁾). És most már kérдем, van-e szebb, érdekesebb joga az emberiségnek, mint az, hogy kiki körülményei és tehetsége szerint elérhető legmagasabb fokára juthasson el a műveltségnek, és nem erkölcsi kötelessége-e minden adományozott elmének erre segítő kezet nyújtani? A műveltségnek pedig nincs oly egészen ártatlan, oly minden kifogáson kívüli része, mint a jó, a nemes izlés kifejlése. E nem jó soha ellenkezésbe semminemű tisztünk teljesítésével, nem lel akadályt vagyoni állapotunk bárminő mérsékelt fokában. Oh nem! sőt a fényűzés kábító maszlagának, a divat csillogó, épen az izlés hiánya miatt ellenállhatlan kecségtetéseinek a legpróbáltabb, egyedül biztos ellenszere. És mily idvesen foly be társadalmi, családi köri éltüinkre! Mily finomítója örömeinknek, mily ártatlan szaporítója a legnemesebb élvezeteknek! Igaz, hogy az izlést fejtő remeknek nincsenek elzárva senki elől; de mennyivel könnyebben hozzá járulhatókká teszik a fordítások! Reánk nézve pedig épen kétszeres fontosságuk. Mert a mellett, hogy — a mint nem örömet ismétlem — saját kamaránkból nem telik minden drága csemege, még azt is meg kell fontolnunk, hogy territorialis viszonyainknál fogva már a közélet is oly polyglottusságra kényszerít, a mely midőn egyfelől éltünk, tehetségeink egy részit igénybe veszi, más felől a magasabb irodalmak élvezhetésével még se fizet. Nálunk tehát a tudományos műveltségre is sokkal rögzöbber uton kell elverekedni, s aztán hányanak van módja és ereje annyi nehézség legyőzésére? Azt hiszem, eléggé sikerült kimutatnom, hogy mind e sok bajon, kivált nálunk, csak a fordítások segíthetnek.

De most következik ám a nehezebben fejthető kérdés: mik a kellékei annak a fordításnak, a melytől azt a sok emlegetett jót bizton várhassuk? E végett azonban friserőt kell, hogy gyűjtsünk, és új fejezetet kezdenünk.

BRASSAI.

¹⁾ Ezt az igazságot bár vennék szívökre bizonyos nemzet alkoryphaeusai, világtalan nép vak vezetői.

BELIRODALOM.

BULCSÚ KÁROLY KÖLTEMÉNYEI.
1850—1860. Kecskeméten, nyomtatott Szilády
Károlynál. 1860. (Folytatás.)

Ez ábrándos, mindig és minden áron fellengzeni akaró móddal különös ellentétet képez a józan tanirány, mely átvonul szerzőnk összes költészetén. Mi a didaxisnak épen úgy nem vagyunk ellene, mint az emelkedett hangnak, föltéve, hogy mindenik a maga helyén használtatik. Emlitém feljebb, hogy a jelen gyűjtemény három nagyocská didacticumot is foglal magában; az első mű („Ifju költőkhöz“) is már az, továbbá a „Költészet korai“ (53 l.) s végre, mely mindeniknél terjedelmeseb: „Eszthetikai tanversezet egy magyar hölgynek“ (291 l.). Mind ez ellen nemcsak semmi kifogásunk, sőt az előrebocsájtottak szerint örülünk, hogy valahára nemben, tárgyban, alakban különbözőt látunk az eddigiektől. Kifogás csak az, hogy szerző nem különíti el az előadás neveit: didaxisában igen föllengős — fellengéseiben igen didacticus. Pedig e kettő: elragadtatás és józanság bajosan fér össze s harmoniátlanságot szül. Hallottunk ugyan már *tan-dithyrambról*, forgattunk is belőle mutatványt, hol prózától az óda röptéig minden össze van keverve: hanem e különös M. D. S. (miscé, detur, signetur) költői hatásáról még nem hozhatunk ítéletet. Annyi áll, hogy ez ideig a tankölteményt bizonyos józanság s mérséklet jellemezte, mely dithyrambi hevélynek nem igen adott helyet, inkább nyomatékos mondatosságban, az előadás egyenlő szabatos folyamában, a gondolatok rövid, hatályos kifejezésében, a vers mesteri alkotásában (Boileau, Pope stb.) tüntette ki hatalmát. Bulcsu e helyett az alak szaggatottsága, a költői nyelv felcsigázása s némi folytonos *raptus* által ódai hangban kivánná tartani tankölteményeit, a mi, ily hosszú daraboknál, természetesen fásasztó, szerzőre, olvasóra egyaránt. Ezenkívül öszhanghiány keletkezik a negélyezett hevülés meg a józan tanítás között. — Megfordítva, midőn *érzelmi* költészetére váratlanul a tanító hangba esik alá, szintén ugyanaz a harmóniátlanság támad. Például hozhatjuk ez utóbbi esetre legszebb költeményei egyikét, melynek czime: „*Pusztán*“ (20 l.) A felvidéki költő, ellenkezően a Petőfiesdikkkel, csak kietlen sivatagot lát az alföld lapályain, hol: „forró lázban szenved a homokos mező, nincs hüvös árnyék, csalt, és fészken a kis zengedező.“ Fölmerül lelkében a hegyi táj, hova most méginkább vágyik az ellentétnél fogva, s maga a délibáb, melynek költőiségét nem tagadja meg, hanem igaz lyrai módon saját vágyai és képzelme

tárgyára viszi át, — maga a délibáb csak azért létez neki, hogy kedves felföldjére emlékeztesse:

Mi az a délibáb? . . . a pusztá tájnak, mely
Kiterítve alszik, — *felföldről álma*,
Hol rajzanak rezge fényes fátyolképek, —
Bárcsak el ne szállna!
Csalárd tükréből hadd mosolyogna reám
Egy *felföldi vidék*, szülőföldem, képed!
Erdőt, szirtet, esermelyt felismernék talán,
Mint álmodott szépet.

Mindez igen szép, tiszta való költészet. Ellenben a pusztán, nem kevésbé mesterileg rajzolva:

Egy árva kutágas a vidék fejfája,
Mint iratlan lapon a felkiáltó jel, —
Itt-ott a nyomornak inséges tanyája,
Bekörítve szenyynel.
Vendéglátó magyar nemesnek várlakát
Viruló kerttel itt hiába keresed:
Előtted a betyár *sötéten ballag át*
S szól *durván* — *keveset*.

De ha már most e valódi költői hangulatból a végén egyszerre *hasznossági* elmélkedésbe esünk alá; ha azt kérdi költő, mikor fogja az *ipar* (izléssel párosulva ugyan, de az mindegy) e sivatag pusztát tündérkertté varázslani, szóval érzés helyébe didaxis jó: daczára minden utilitarius szépségnek, inkább azon másik költő barbar fájdalom mellett maradunk, ki ellenkezően szerzőnkkel felsohajt:

Oh pusztá, elvész nemsokára
Vadon költészeted! . . . stb.

Messze vinne czéломtól, ha szerző tankölteményeit egyenkint részletezni s a bennök foglalt állításokat, tantételeket boncsolni akarnám. Röviden annyit mondok, van azokban jó, de némi fonák is. Aesthetikai nagyobb költeményére azt jegyzem meg különösen, hogy felosztása, berendezése iskolás, kézikönyvi modorra mutat, gyakran rá is lehetne keresni bizonyos compendiumban, melynek menetét szem előtt tartja. Nem hagyhatom szó nélkül a mint e tankölteményt berekeszti, mert fogalom-zavart idézhet elő. *Végszavában* (340 l.) így ír:

Az emberiség, édes hölgyem!
Imádtá hajdan a *szép* istenét,
Majd a vérrel szentelt keresztben
Az *igazságra* emelé szemét.
A jövő kor tiszta lehelletén
Új tavaszt látok én kikelni.
Hol a *közös jó* istenének is
Fog a költészet énekelni . . . stb.

Ha ennek értelme az, hogy a költészet végczélja az ó korban a *szép*, a kereszttyén aera kezdete óta mostanig az *igaz*, jövőben, szerzőnk ohajtása sze-

rint, a (nem bánom : közös) jó leend : tagadom, hogy multban jövőben a költészet főcélja egyéb lehessen, mint a szép, vagy megszűnt költészet lenni; tárgya pedig, mint régen, úgy ma és ezután lehet igaz is, jó is, sőt bizonyos tekintetben örökké annak kell maradnia. Így a fentebbi különböztetés zavarnál egyébire nem való.

A mi illeti Bulcsu epicumát : elbeszélő költeményei tulajdonkép nem is azok. Itt is ama lyrai, feszített föllengés játssza szerepét, mely szerzőnk csaknem minden művén uralkodik. Sajátképeni compositióról alig lehet szó. „Csák dalleányában“ a zárdából megszökött Erzsébet, ismeretlenül, zengi Csáknak és vitézeinek a hétvezér véresküjét, hogy ezáltal az Árpád nemzetség trónjoga iránt lelkesitse; azonban jó Csák fejére a papi átok, melynek mintegy ellendarabjaul Erzsébet (szépen írott) áldása rekeszti be a költeményt. „A boldog“ című elbeszélés egy allegoria; tartalma ennyi. Egy király, mielőtt fiának átadná országát, küldi ezt világlátni, oly különös parancscsal, hogy vissza ne térjen, mig boldog embert nem talál, s ha talál : „annak ingét vegye magára“ s úgy jelenjék meg atyja előtt. E furcsa ingfölvétellel nem tudom, mit akart szerző. Ismerek egy közmondást : „kinek nem inge, ne vegye magára“ s egy másikat : „ráadni a vizes inget.“ De az első azt teszi : kit nem illet valami (vád, megrovás) ne értse magára; a másik betű szerint : jól elverni, aztán átvitt értelemben : „megadni neki a magáét.“ Ha szerző előtt, mint gondolom, az első közmondás lebegett, nyilván rosszul használta fel. Vége a történetnek az, hogy a királyfi, sok sikertelen keresés után, talál egy szerelmes dalnokot, ki boldognak vallja magát. De midőn ingét kéri tőle, ez azt válaszolja, nem adhat, mert inge nincs neki. — Ha ez nem egyéb frivol célzásnál a költők szegénységére, (mely szerzőnél több költeményben újra meg újra előkerül), alig lehet izetlenebb valami. Ez az ing-fölvétel, hozzá a bö köpeny, mely alatt ifju és kedvese rejtőznek, oly bizarr, s a köpeny daczára oly lepletlen képzelet, (társa a megrovás nélkül nem hagyható „Kéjálomnak“ 236 l.), mely bánt. Szintén allegoria, de sokkal magasabb szárnyalatu költemény a „Napkelet hőse.“ Egy tündér, Napkelet, boszura hívja fel a nap fiát, Etelet, testvére Napnyugot ellen. Az megy, dul, Rómáig hat, hol a pap (Leó) beszédére magába tér, „legyőzi magát.“ A napkelet tündére megátkozta ezért nagylelkűséggel a hun királyt és utódait, s azzal, hogy nyugot halvány gyermekei legyenek urrá nemzetségén. Költő végül kilátásba teszi azon időt, mikor az „átok lassan elenyész . . . és kibékül Kelet Nyugottal. — Dithyrambi föllengés, utóljára didaxis : a mint szerzőt fentebb jellemzém.

„Keme Tuba“ egy leány : Tuba, leánya Kemének. (E vezeték és keresztnév használatát I. Endre korában élt pogánynál szerzőre hagyom igazolni.) — Tuba szeret egy ifjat, kiről még nem tudja, hogy keresztyén. Megtudja. El akarná taszítani, de nem képes, oly annyira szereti. Vata lázadásakor ősz Keme a pogányok közt harczolván, elejt egy magát nem védő ifjat a keresztyén táborból, kiben, a mint sisakját felnyitja, vejére ismer. Bősz vakdühvel tombol rajta, s haza száguldván leányának felmutatja kardján jegyese párologó vérét. Tuba megsiratja, s kéri a holdat (egyik istenét az ósvallásnak), hogy támaszsa fel. Ipoly — ez az ifju neve — holdkóros, tulvilági életre támad, s magával viszi az alvó Tubát is egy szirttetőre, honnan az apa mélységbe nyilazza őket s maga is szédülten roskad össze. Mindez nincsen költészet nélkül, de igazolja fentebbi állításunkat, hogyan szeret költőnk a concret világból az ábrándok ködébe szabadulni. Előtte volt a tragikai összeütközés leány és ifju, továbbá leány és apa között, de ő azt megelőzve s az érzelmek harcából támadó emberi érdeket ki nem zsákmányolva, az álmaskorlátába siet. — A „Britt bujdosók“ ama két angol királyfi, kik száműzetésben I. István királyunknál találnak menhelyet. A 17 lapra terjedő költői beszélyből 8 lapot az expositio foglal el (egész addig : „S ha kardomra“ . . . 130 l.), s azontul semmi, de semmi cselekvény nincs, kivéve, hogy a két ifju megházasodik. E házasságot némi „rózsák“ symbolicája s egy kis fiu, Bertók, hozza létre csodálatosképen, s az utóbbi

. . . . ki álmaskorlát szép honából
S rózsahalálból les le titkokat,
Ez emlékül Lesle nevet kapott . . .

ugyan az a gyermekes etymologiai játék, mely nálunk egy időben tudomány színét bitorolta, de mely most már költeményben is nevetséges. Szerzőnk ez élő-haló rózsákkal akarta megadni beszélyének, mi abban bensőleg épen nincs, a költészetet, s egy-szersmind tanusítá hajlamát : a legconcretabb historiai elbeszélést, mely még a monda kerekdedségével sem bir, phantasticus világba játszani át. — „Viadár“ tündérrege legalább nyiltan bevallott allegoria („A vihar lelke, Viadár“), benne a természeti erők nyilt megszemélyítéssel szereplenek, s tudjuk, mifajta költeménnyel van dolgunk. Alkotása is, a népmeséből vett hármás szerkezettel — miszerint Viadár maga iránt hálára kötelezi 1. a virág, 2. a gyöngy, 3. a hajnal tündérét, kik aztán bajában megsegélik — gömbölyübbé van téve, mint szerzőnk egyéb elbeszéléseinél. De maga a genre nem nagyon ajánlatos.

(Folytatjuk.)

KÜLIRODALOM.

A GÖRÖG EPOSZ HOMÉR ELŐTT.

Egy igen derék könyv megjelentét üdvözöljük. Ez Müllernek, Európa egyik első rendű tudósának (Donaldson által befejezett) „*Régi görög irodalom története*,” melylyel Récsi Emil, fordító és Emich Gusztáv, kiadó, ajándékozik meg irodalmunkat. A három vastag kötetre terjedő műből még ugyan csak az első k. jelent meg (nagy 8-ad, 445 l.); de a hátralevő két kötet is sajtó alatt van s félbeszakítás nélkül nyomatik. Valóban, nem tudjuk, a fordító fáradhatlan szorgalmát, tudományosan párosult nem buzgószágát dicsérik-e inkább, vagy a kiadó áldozatkészségét, hogy ezen, ily vállalatokra nem kedvező korban, amaz kedvet, kitartást birt meríteni, ez nem riadt vissza a költségtől. A munka, ez első kötetben, rövid bevezetés után, tárgyalja a görög irodalom történetét a legrégebb kortól kezdve a tragoedia-írókig, bezárólag. A fordító és a kiadó tulajdonos meg fognak bocsátni, olvasóink pedig, úgy hiszszük, kedvesen veendik, ha a jeles munkából e rovatban mutatványt közlünk. Nem választjuk ki a ragyogóbb helyeket; ama fejezetet (IV.) igtatjuk ide, melynek homlokirata ismertetésünk fölött olvasható, s mely minden lehető sugárt összeszed, hogy a görög költészet Homér előtti korára némi világot derítsen. A szakasz így következik.

„Szándékunk e fejezetben a görög költészetet, a mennyire csak nyomait fürkészni bírjuk, lekísérni vándorlásában az Olymp és Helikón magányos völgyeiből ama népségekhez, melyek a hős korban Görögországban uralkodtak, s az istenek szent ligeteiből ama számos fejedelem asztalaihoz, kik akkor a különböző görög álladalmakat kormányozták. Célunk egyszermind, a mennyire a kút-fők állapotja engedi, nyomozni az eposzköltészet fejlődését, miglen elére a tőkély ama fokát, melyen feltűnik Homér költeményeiben.

Ismeretünk fő forrásai e részben maga Homér költeményei; miután különösen ezeknek köszönjük a hősnek nevezett kor tiszta s fővonásaiban kétségkívül helyes képét. E kép legjellemzőbb vonása az, hogy a nemesek ¹⁾, közönséges szabad emberek ²⁾ s szolgák ³⁾ három osztálya közül csak az első birt tekintélylyel harc és béke idején; csak ők visznek véghez nagy tetteket a harcban, s a nép csak a végre látszik létezni, hogy azok rajta véghez vitessenek. Népgyűlésen s törvényszéken csak a nemesek szólnak, tanácsolnak s végeznek,

holott a nép csak hallgat rendeleteik- s végzéseikre, hogy azokhoz alkalmaztassa magaviseletét; legfőbb tetszését s nemtetszését nyilváníthatja bizonyos pontig a felsőbbek irányában, de minden törvényes eszköz nélkül véleménye érvényesítésére.

E harcziás vitézsége, nagy kiterjedésű birto-ka s számos szolgái által jeleskedő nemesség mellett még némely más személyek s osztályok is részesülnek bizonyos tekintélyben szellemi befolyásuk-, ismereteik- s ügyességöknél fogva, t. i. a papok, kiket a nép istenek gyanánt tiszteletben tartott (Odys. XIV, 205) *jósok*, kik nemzetek és egyesek sorsát hirdették, néha babonás képzetek szerint, de gyakran örök gondviselés mély sejtelmével; *hírnökök*, kik sokoldalú ismereteik- s beszédbeli ügyességöknél fogva közbenbejárók voltak különböző álladalmakhoz tartozó személyek közötti tárgyalásoknál; művészek, kiket egyik országból másba meghívtak, annyira keresettek voltak ritka tulajdonságaikért (Odys. XVII, 383 s köv.), végre dalnokok (*αοιδοί*), kik kevesebb befolyás- és tekintélylyel bírtak ugyan mint a papok, s egy sorban álltak a művészekkel, mindazonáltal, mint a múzsák szolgái, különös igényt tartottak becsültetésre, s nyájas és tisztos bánásmódra. Így Odysseus megkiméli a kérők öldöklésénél Phémios-t, dalnokukat (Odys. XXII, 344. VIII, 479), s osztályuk a királyi családoknál is tisztos állást foglal el, mint például, a hű dalnok, kire Agamemnon trójai hadjárata idejére a bizá nejt.

A Homér leirta hőskorban a dalnokok kivált ünnepeles lakomáknál játszanak fontos szerepet; mint a múzsák Zeus olympi palotájában, hol éneket Apolló ezitherával kíséri. Így a phaeákoknál Démodikos, ki sok mindenféle komoly s víg éneket tud; Phémios, Odysseus palotájában, kit Penelope tizenkét kérője hozza magával ithakai palotáiból (Odys. XVI, 252). Ének és táncz a lakoma főekessége s e kor fiai legfőbb mulatsága (Odys. XVII, 518).

Az eposz-költészet emez összeköttetése az urak lakomáival alkalmasint sokáig tartott Görögországban. Az *Ílias* s *Odyssea* rendeltetése is eredetileg alkalmasint az volt, hogy oly alkalmakkal énekeljék, mint Démodikos éneklé az Achilles és Odysseus közötti versengésről szóló híres költeményt (Od. VIII, 74), vagy Trója bevételét a fa-ló segedelmével (Od. VIII, 500). Az is világos, hogy Homér költeményei fejedelmek, nem pedig köztársasági közönségek kedvéért voltak szerezve, melyek számára nem lehetett költve azon példabeszéd, hogy „sok uralom nem ér semmit, legyen egy ur, egy király“ (Ilias II, 204). S bár Homér néhány századdal virágzott a hőskor után, mely

¹⁾ Ezek *αριστοι, αριστινες, βασιλεις, κειδοντες* s több más nevek alatt fordulnak elő.

²⁾ *δημος, δημου ανδρες.*

³⁾ *δμωες.*

távoli csudás világ gyanánt tűnik fel előtte, melynek magasságáról az emberi nem lehangyatlék mind testi erőre mind vitézségre nézve: mindazonáltal a különböző országok alkotmányai nem mentek vala semmi lényeges változáson át, s az *Ílias*- és *Odysseá*-ban dicsőített királyi családok folyvást uralkodtak Görögországban s a kisázsiai gyarmatokban¹⁾. Természet szerint ezekhez fordultak a dalmokok, hirdetőndők őseik dicsőségét, s midőn ez hizelkedett az ivadékok büszkeségének, és nekik a legnagyobb gyönyörködtetést szerezte: a költészet egyszersmind a sokoldalú műveltség iskolájává lón, s kizárólag ama kor nemeseihez alkalmazkodott; miszerint Hésiod (*Theogonia* 84 v.) azon tehetséget is, hogy pereket igazságosan döntsenek el s népgyűléseken sikerrel szerepeljenek, méltán a múzsákajándékának tartja, melyet jelesen Kalliopétól nyertek a királyok.

Egyébiránt a hősköltészet már Homér kora előtt alkalmasint nem csupán fejedelmi lakomák vidítására, hanem ama másik czélra is alkalmaztatott, mely a későbbi köztársasági korban csaknem egyedüli vala, t. i. költői versenyekre nyilvános ünnepélyeknél s játékoknál. Ilyszerű versenyre czélzó a már említett elbeszélés Homérnél Thamyrisról, a thrák dalmokról, kit Oechalia hatalmas királya, Eurytostóli utjában Dóriónnál a múzsák megfosztottak szeme világától s művészetétől, mivel azzal dicsekvék, hogy a múzsákkal ki mer szállni versenyre (*Ilias* II, 594 s k.) A *művek és napok* boeót dalmoka (Hésiod) pedig (654 v.) elbeszéli a maga útját a chalkisi harezjátékra, melyet Amphidamas fiai tartának atyjok temetésénél, s azt mondja, a kitűzött díjak közül elnyert egy *tripost* (hárambot) s a múzsáknak szentelte a Helikónon. Később ebből Homér s Hésiod közötti

versenyt csináltak. Végre a délosi Apollóra szerzett hymnus dalmoka, mely a Homérnek tulajdonítottak közt az első helyet foglalja el, kéri a délosi szüzeket (kik igen jártasak voltak az éneken s hihetőleg örömmel engedelmeskedtek szavának), ha idegenek kérdeni fogják, melyik dalmok tetszett nekik legjobban, feleljék „a chiosi vak,” kinek költeményei a legjelesebbekhez tartoznak. S nem szenved kétséget, az ünnepeken, melyeken a jónok Apolló születését dicsőítették Délos szigetén, rhapsódok versenyei is tartattak, minőket egész Görögországban mindenütt találunk azon korban, mikor már a görög történetírás rendesebb alakot ölt¹⁾, s régibb időkre nézve a homéri hymnusok számos czélzásaiból felismerünk.

A *rhapsódok* említése szükségessé teszi kinyomoznunk ezen név eredetét, s az eposzi költemények előadása módját. Homér az eposzi énekeket mindenütt *αοιδή* névvel nevezi, holott *ἔπη* nála csupán a közönséges élet mindennapi társalgása: ellenben későbbi szerzők, Pindartól kezdve, az *ἔπη* szóval gyakran jelölik a költészetet, jelesen az eposz-költészetet, megkülönböztetésül a lantos költészettől. Mert csakugyan egy hajdanibb egyszerű kor több olyast vehetett énekek, mit későbbi időkben nem tekintettek többé annak.

A homérféle dalmok egy húros hangszert, használ, mely *czithera*, vagy pontosabban *phorminx*²⁾ nevét viseli, s melylyel a tánczokat is kísérték. Ha a phorminx tánczkar vezetésére használtatott, természet szerint a zene addig kellett, hogy folyjon, a meddig a táncz (p. o. *Odys.* IV, 17), holott eposz előadásánál csak bevezetésül szolgált, hogy a hang megnyerje a kellő tartást. Ilyszerű kíséret igen alkalmas az eposzi előadáshoz; s a szerbek hős dalai, melyek igen híven megtartották eredeti jellemöket, maiglan így adatnak elő, emeltek hangon, vándor dalmokok által, néhány bevezető zengzet után a *guzlán*, egy igen egyszerű alkatu húros hangszerezen. Hogy azonban ilyszerű hang-

¹⁾ *Hérakles* képzelt ivadéka uralkodtak Spartában és sokáig azután Messénia- s Argosban (Müller, Dorier, II, 108 l.) mint Bakhiadák Korinthban, mint Aleuadák Thesaliában. A *Pelopidák* Achaia királyai voltak Oxylosig, hihetőleg több század folytán, s mint Penthilidák uralkodtak Lesbos szigetén és Kymében. A *Nélidák* kormányozták Athént mint holtiglani archontok egészen a hetedik olympiádig, s a jón városokat mint királyok több nemzedéken át (p. o. Miletosban soruk következő volt: Néleus, Phobios, Phrygios). Azonkívül a lyk hős *Glaukos* ivadéka uralkodtak Jóniában (Hérodot. I, 147), mely körülmény nyilván főoka volt, hogy a költő oly nagy szerepet tulajdonított a lykeknek a trójai háboruban s annyira dicsőítette Glaukost (*Ilias* VI). Az *Aeákidák* uralkodtak a molossokon, az *Aeneádok* a Gergisben az Ída vidékén s szomszédságában fennmaradt teukereken (Classical Journal XXVI. k. 308 s köv. l.) Arkádiában *Aegylos* nemzetségbeli királyok uralkodtak még a 30. olympiád körül (Paus. VIII, 5). Boeótiát Hésiod korában még királyok kormányozták nagy terjedelmű hatalommal; s a *chalkisi Amphidamas*, kinek torjátékán győztes vala az askrai dalmok (művek és napok 652 v.) hihetőleg Euboea királya volt. Homér 13-dik epigrammája (Homér élete 31. fej.) a székelő tisztés királyokat említi a piac ékességéül; ugyanannak újabb olvasása Homér s Hésiod versenyében, köztársasági értelemben, a piczon ülő embereket említi, miután a nép foglalta vala el a királyok helyét.

¹⁾ Rhapsódok (vándorló éposz-énekesek) versenyeit találjuk Sikyonban a kényúr Kleisthénés korában (Hérodot V, 77); ugyanazon időben a panathenaeákon; Syrakusában a 69. olympiád körül (Schol. Pind. Nem. II, 1.); az Asklepieákon Epidaurusban (Plátó, Jón p. 530); szinte Attikában abraonon Artemis ünnepén (Hesych. *Βραυωνίαις*), a Chariták ünnepén Orchomenosban, a múzsák ünnepén Thespiæ városában, Apolló Ptóos ünnepén Akraepiában (Böckh. Corpus inscriptionum Gr. 1583—1587 sz. I. k. 762—770 l.); Chios szigetén, későbbi korban ugyan, de későbbi régi szokás szerint (ugyanott 2214 sz. II. k. 201 l.); Teosban; költemények előadásai rhapsódok által néha Olympiában is fordultak elő (Díogenes Laert. VIII, 63. Diodór. XIV, 109.); s rhapsód-versenyek igen illettek más istenek ünnepeibe, így Dionysoséhoz is (Athénæos VII p. 275), mi a homéri hymnusok helyes felfogása végett szem előtt tartandó.

²⁾ Hogy phorminx és czithera lényegileg egy volt, kitetszik nemcsak a gyakran előforduló *Φορμινγί και ζιθίς*, hanem a viszontagos *κίθαρις φορμινγίς* kifejezésből is, p. o. *Odys.* I, 153—155. Lásd Boeckh, de metris Pindari III, 11. p. 260.

szer nem volt okvetlenül szükséges az eposzi előadásához, kitetszik abból, hogy Hésiod nem használta a *czithera*t, s ez okból ki is záratott a delphii zeneversenyből; hol e hangszer, mint Apollónak kedveltje, igen nagy becsben tartatott. Mert a boeót iskola költői csupán babérvesszőt¹⁾ tartottak kezökben, a rájok Apolló- s a múzsáktól ruházott méltóság jeléül, valamint a jogar a bírák s hírnökök ismertető jele volt.

Később, a zene kiművelésével a két különböző nemű költészeti előadást határozottabban megkülönböztették, s ahhoz képest a rhapsódokat vagy eposzi költemények előadóit a kitharodektól vagy *czithera* mellett éneklőktől²⁾. E kifejezések *ῥαψωδός*, *ῥαψωδῆς* nem jelentenek egyebet mint az eposzi szavallat saját modorát; s hiba — mi a Homéert tárgyazó vizsgálódásokban sok zavart okozott, sőt a közéleti beszéde is elhatolt — ezen szó jelentésére föltéményeket építeni az eposzi énekek szerkezetéről s egybekötetéséről, és azt következtetni belőle, hogy ezek csak később egybefűzött szórványos töredékekből álltak. A *ῥαψωδῆς* kifejezés szintugy illik a saját költeményét előadó dalnokra (p. o. Homérré³⁾ mint az *Ílias* s *Odyssea* költőjére), valamint a már ezerszer halott eposzt újból előadó szavalóra. Minden eposzi hangon irt költemény előadható rhapsód módjára, ha versei egyenlő hosszúságúak, s nincsenek stróphákra vagy más hasonló csoportokra osztva. Csakugyan ezen kifejezést találjuk alkalmazva Empedokles tisztulási bölcselmi énekeire, Archilochos és Simónides jambusaira, melyek hexameteres módjára szakadatlan sorokat képeztek⁴⁾; s valósággal csupán a lyrai költeményeket, mint Pindar ódáit, nem lehetett rhapsód módjára előadni. A rhapsódok, nem helytelenül, *στυγφοδοί*⁵⁾ nevet is nyertek, mert minden költemény a mit előadtak, egymástól független egyes sorokból (*στίχοι*) állott. Nyilván ez jelentése a *rhapsód* névnek is, mely a nyelv törvényei s a legjelesebb tekintélyek szerint *ῥάπτειν ἀοιδῆν*-től származta-

tandó¹⁾, s versek egymáshoz sorolását minden jelentékenyebb felosztások vagy szünetek nélkül, más szavakkal, az eposzi költemény síma és szakadatlan folyamát jelenti. Mivel a régiek általában igen nagy állandóságot s kitartást tanusítottak, művészetben ugy mint az irodalomban, és unalom s újságvágy érzete nélkül ragaszkodtak a már egyszer legtökéletesebbekül elismert szerzési fajok- s mintapéldányokhoz: az eposzok a görögöknél több mint ezer éven át rhapsód-módra adattak elő. Igaz ugyan, hogy későbbi időkben Homér költeményeihez ugy mint a Hésiodéihoz zenekiséret csatoltatott²⁾, s olvassuk³⁾, hogy már a lesbosi Terpander Homér hexameteréhez ugy mint a magáihoz megállapított hangnemek szerint szerzett dallamokat alkalmaztatott, s ugy énekelte azokat a versenyeken, és hogy a samosi Stesander az első volt, ki a pythói játékokon Homér költeményeit *czithera* mellett énekelte⁴⁾. De az eposz s lantos költészet előadásának egyenlő lábra állítását világért sem fogadták el általánosan egész Görögországban, sőt a *rhapsodiát* vagy eposzi előadást mindig pontosan megkülönböztették a zeneversenyeken *czithera* mellett énekelte költeményektől: s mily hatalmas benyomást tön egy oly előadás, illendő ünnepélyes öltönyben⁵⁾, az érzéseket kellően kifejező szavallattal⁶⁾, mily érzést gerjesztett a hallgatókban, legjobban rajzolja *Jón*, az ephesi rhapsód, kit Plátó, egyik párbeszédében, Sokrates gúnyja czélpontjává tett.

(Vége következik.)

¹⁾ *ῥάβδος*, *αἶσανος*, *σκήπτρον*; I. Hésiod. *Theogonia* 30 v. Pindar *Isthm.* III, 55, hol Dissen szerint a *ῥάβδος* mint a költői hivatal jelvénye Homérnek is tulajdonítatik, Pausan. IX, 30. X, 7. Götting, ad Hesiod. p. 13.

²⁾ L. p. o. Plátó, de *legibus* p. 658 s az előbb idézett felirásokat.

³⁾ Plátó, *rép.* X. p. 600 D. Hésiodról mint rhapsódról szól Nikokles a scholionban Pindar *Nem.* II, 1.

⁴⁾ Lásd Athénaeos XIV. p. 620 C. Vesd ö. Plátó, *Jón* p. 531.

⁵⁾ Menaechmos a scholionban Pind. *Nem.* II, 1.

¹⁾ Pindarnál (*Nem.* II, 2.) mondatik a homéridákról: *ῥαπτῶν ἐπιὼν ἀοιδῆ*, azaz carminum perpetua ratione recitatorum, Dissen kisebb kiad. 371 l. E helyhez a scholionokban egy vers idéztetik Hésiodtól, melyben magának s Homérnek tulajdonítja a *ῥάπτειν ἀοιδῆν*-t, még pedig egy hymnusra, nem pedig különböző részekből álló eposzra vonatkozólag.

²⁾ Athénaeos XIV p. 620 B. Chamaeleon után; bár Athénaeos következtetése (p. 632 d.), hogy Homér minden költeményét énekre alkalmaztatta volna, hibás fölvételen alapszik.

³⁾ Plutarch. de musica, 3.

⁴⁾ Athénaeos XIV, p. 638 A.

⁵⁾ Plátó, *Jón* p. 530. A smyrnai rhapsód Magnes gazdag öltönye Gyges korában le van írva Nicol. Damasc. fragm. p. 268 (Tauchnitz kiad.). Későbbi időkben, midőn Homér költeményei drámaibb modorban adattak elő, az *Iliast* s rhapsódok verses, az *Odyssesét* kék öltönyben énekeltek. Eustath. ad *Iliad.* A. p. 6. 9. a római kiad.

⁶⁾ Plátó, *Jón* p. 535. miből utóbb a rhapsódokra nézve rendes drámai mimjáték (*ὑπόκρισις*) fejlődött ki. Aristot. *Poet.* 26. *Rhetor.* III, 1, 8. *Achill.* Tat. II, 1.

T Á R C Z A.

MEGINDULT A TENGER

Megindult a tenger ujra
Szük a régi ágy neki.
A habokat vihar fujja,
Egyik a mást kergeti.
Szilaj nóta a vad orkán,
Minden hullám tánczot jár.
Majd magosra föltorlódván —
Majd mély örvénytorkot tár.

A felhőkbül ár patakzik
S egy-egy villámlás lecsap;
Viv, csatáz körömszakadtig
Két elem : a lég s a hab.
S a tenger, a bős játékka
Alighogy fölül kapott :
Az égre dobált tajtékkal
Kiolt minden csillagot.

Kikötőkben egy-egy gálya
Meghuzódott csendesen.
Fél, hogy a vész megrongálja
A dühöngő tengeren.
De az elhuzódott gályát
— Bár a sikra szállni fél —
A hullámok bésodorják
S körülveszi a veszély.

Hah! hogy ing a gyöngö árboz —
Ropognak a födelek —
Majd ütődik zord sziklákhöz —
Majd örvénybe szédeleg!
Szakadoz a kötél róla,
Becsap a víz oldalán, —
És a megtépett vitorla
A tengerbe lóg alá . . .

* * *

Vajon az a roncsolt gálya
Melyen a magyar evez —
A tenger dühét megállja
S eljutand-e révihez?
Vagy talán úgy van megírva
A végzés betűivel :
Hogy a szörnyü hullámsirba
Összezuzva sülyed el?

Föl! föl a hajófedélre
Kiben a sziv nem remeg!
A ki gyáva, álljon félre,
Mig a bátrak küzdenek!
Tudja meg most minden ember
Küzdelminkre, hogy mi vár :
— Meg kell győznünk a bős tengert,
Vagy mind elborit az ár!

SZÁSZ KÁROLY.

VITAM ET SANGVINEM.

Történeti beszély.

(Folytatás.)

II.

Mária Terézia koronázási ünnepélyén csak a pápa és Velence követi voltak jelen; ellenben az egész dühvel kitört hadban mondhatni Európa minden nagy hatalma sikra szállt ellene; egyedül György, a lovgias angol király, lépett fel mellette.

A magyar felkelő sereg szervezésével nagy idő volt sietni. Meg is történt ez, miután az ősz nádor Pálffy fővezérsége alá Eszterházy József és Ferencz, Károlyi Sándor és Csáky György tábornagyokká; Baranyai,

Koháry, Festetics, Ghylányi, Forgács, Andrásy, Pálffy és Nádasdy tábornokokká nevezettek.

Ezen neveknek jutott a szerencse, hogy a katonai hírében ellenségei által már-már elhomályosított magyar nevet annyi nemes vér s oly hosszú küzdelem után régi fényére visszahozzák.

Az ezredek a kiállítás után rögtön csatátérre vitettek; sőt volt eset reá, hogy némelyek fegyvereiket csak az utban kapták meg.

A nagy lelkesedés közben, mely az egész

nemzetet áthatotta, jelent meg egy-egy borus felleg is, mely a hazafiakra kellemetlenül hatott.

Ilyen volt többek közt, hogy a protestánsoknak, kik 6000 lovast ajánlottak fel a trón védelmére, ha vallásszabadságaik csak részben is helyreállíttatnak, még csak annyi sem engedtetett meg, hogy Mosony megyében egyetlen imaházat építsenek. Bécsben a vallásügyekben még ekkor a jezsuiták vitték a szót; kormányzák a sziveket; még nem volt ideje a leleplezéseknek.

Nem tagadhatni, hogy a protestáns vezérekre, milyen Mátray is vala, hitrokonaiknak ilyes visszautalása leverőleg hatott; de az ingatlan hűség e nemeslelkű férfiakat a közlelkekétől épen ellenkező irányba vezette.

— Meg fogjuk mutatni — mondák — hogy ellenségeink vádjai, kik hitfelekezetünket szeretik a hűtlenség és ellenállási vágy fátylával borítgatni, hazugok; kiomlott vérünk kiáltó tanu lesz ellenségeink ellen!

S valóban a Bethlen, Andrásy, Ujváry, Dezsőffy neveik között ott ragyogott Mátrayké is.

A magyar csapatok gyorsan nyomultak elő a csatatérre; a harci szerencse arca egyszerre megváltozott; a támadottakból támadók lőnek.

Károly lothringeni herceg, ki az összes birodalmi sereg vezényletét vivé, nem sokára a Rajnánál állott; keze alatt kedvence, a derék s magát már annyira kitüntetett Nádasdy Ferencz, kinek dandárában Mátray beosztva volt.

A legmerészebb vágyak ez évi hadviselésre nézve nem mentek tovább, mint hogy a Rajna innenső vonala a minden erejüket kifejtett francziák ellen megtartassék.

De a magyar huszárok lelke ez egy helyben ülést s az ellenséggel tétlenül farkasszem-nézést nem tűrheté. A csapatok vezetői, különösen Mátray, Nádasdyt folyvást sürgeték, míg végre annak lángszelleme szikrát fogott s elhatározta merész tervét a fővezér fontolgtató környezete ellenére is kivinni.

Mátrayt, kit kiválóan szeretett, magához kívánta s egy hosszú éjen a vakmerő tervet megállapíták.

Másnap magánkihallgatást kért a fővezérnél. A pápaszemes táborkari tisztek tö-

mege gyanusan és kételkedve nézett a magyar huszár generalisra, midőn ez, tervével hóna alatt, az előtermekbe lépett.

— Bizonyosan valami újantálalt ló-akol tervét hozza — jegyzi meg Traun.

— Vagy talán egy sor gombbal többet indítványoz a huszárai mellére — élcel Bärenklau.

Nádasdy méltósággal lépdelt el előttök; a kamarások ajtót tártak s egy pillanat múlva szemben állott királynéja sógorával.

Több mint két óra telt el. Traun és Bärenklau kifogytak élceikből; sőt a várakozás miatt türelmükből is.

Végre megnyitlak a fővezér ajtai s kilépett Nádasdy. Az iromány nem volt többé kezében; de arca s szeméi lángoltak s nagy bajszán akkorát pödört, hogy egy segéd-tiszt rémülve ugrott félre utjából.

Károly herceg szokott nyájasságával egész a lépcsőig kísérte s ott kezét szorítva vele, mosolyogva mondá:

— Meglesz kedves Nádasdy; biztosítom önt, hogy az utolsó vonásig minden kivánsága szerint fog történni.

— Fenséged arcán öröm ragyog — mond a visszatérő herceghez Traun — az insurgens generalis valami örvendetes hirt hozott.

— Hirt? — A hirt magunk csináljuk — válaszol visszaidézőleg a herceg.

— S nem osztozhatunk mi is fenséged örömében?

— Annak idejében. Most az még csak kettőnk titka. De igaz, urak! holnapra mindnyájan hivatalosok vagytok hozzám, táncestélyre! Ön — folytatja első hadsegédéhez — gondoskodni fog az idegen követségek meghívásáról . . . Van valakinek fontosabb közlendője?

— Fenséges ur; én számadásaimat kívántam benyújtani — felel előlépve Bärenklau.

— Nekem közlendőim lettek volna egy itt Mainzban fölállítandó nagyszerű élelmezési intézetre nézve.

— Köszönöm — válaszol kedvetlenül a herceg — nincs többé reá szükség. Munkálataikat adják be önök hadsegédemnek. Isten velünk!

S ezzel belső szobáiba vonult.

Az urak hosszú orral távoztak.

— Fogadni mernék, hogy kitaláltam mi történt — mond az egyik.

— Ugyan mi?

— Nádasdy egy új princz születése hírét hozta.

— Bah! — mond Traun. Ugyancsak eltalálta ön.

Alant Nádasdy karon fogva sétált Márayval.

— Sándor! Tartsd készen huszáraidat — mond örömmel, te léssz az első lovascsapat vezetője Páris felé.

* * *

Jul. 2-ika volt 1744-ben.

A főhadiszállás ablakai tündéri fényben usztak s az alant tolongó népséghez nagyszerű katonai zene hangzott alá. A czifrábnál czifrább hintók egymást érték a kapuk alatt, s fenn a királyilag ékített termekben oly fény terjedt el, minőről a jó maincziaknak ez ideig fogalmok sem vala.

Maga a ragyogó öltözetekben megjelent közönség oly egymástól elütő elemekből állott, mintha valami kereskedelmi világáros kikötőjéből szedték volna.

A czopfos, parokás diplomatóktól kezdve, kik gyémántesatos cipőikben lejték a pompás menuettet, Trenk festői alaku pandurtisztjeiig, kiknek vérvörös öltözete, mint mesebeli harambasaké, egymást érő kivert agyu pisztolyokkal volt körülakva; búbos hajzatu udvarhölgyektől, — kik parányi cipőik araszmagas sarkai miatt, csakis lábujjaik hegyén tipegtek s aranyos pávatoll legyezőikkel még a tánczosok által felvert portól is kényesen és rátartilag védték magokat s német létökre különös keccsel hittek beszélni az ellenséges franczia nyelvet, — vad tekintetű mozlem harczosokig, kik a főherczeg sergéhez mint szerviai alattvalók vagy mint zsoldosok csatlakoztak s turbános fővegekben hidegen bámulták a nyugati fényüzés bohóságait; feszes, spanyol-származásu német tisztektől, kik oly peczeken sétáltak le s fel a teremben, mintha csak előbb egyen-egyen karót nyeltek volna el, — daliásan csengő bongó magyar huszárokig, kik a hü kardot itt sem hagyhatták el, de kiknek harcziás arczától és vitézi öltözetétől a hajporos haj ide-oda lógó czopfja ugyancsak elütött, — vagy szerény,

de annál gazdagabb mainczi polgároktól, kik e soha nem látott fényt szájtátva bámulák, suttogó kémekig, kik e fényes tömeg közé az ellentábor sánczai közül lopakoztak át, — volt itt minden, mit Európa ez idétt felmutathatott, még csak a veres frakku angol tiszték sem hiányozván.

Az ünnepély középpontja természetesen a főhadvezér volt, ki ez estve élceiből és vidám tréfáiból kifogyhatatlan vala.

Most Trenkkel eredt beszédbe, mely a szilaj harcziás férfiut kitörő kedvre hozta, majd a magyar huszártisztekkel szoritott kezét s különösen Nádasdyval gyakran váltott jelentő tekintetet. Tábornokai, mint hosszú uszály jártak utána, de szándékai-ból ezuttal teljességgel nem sikerült valamit ellesniök. Beszédök tárgyát leginkább az e körülforgó találgatások képezték.

Gyakran eredt beszélgetésbe a diplomatókkal is, s itt már igen hallhatólag beszélt azon nehézségekről, melyek a Rajnán átkelest lehetlenné teszik.

Ezek szivacsként nyelték a herczeg szavait s nem egyet lehetett látni, ki a herczeg távoztával vagy maga is elhagyta a termet, vagy valamelyik titkárának adott suttogva utasításokat.

A herczeg ezt is mosolyogva nézte.

Végre éjjél felé a táncz megszűnt; az ebédlő termek ajtai felnyiltak, s a mulató tömeg a pompás lakoma elköltéséhez látott.

Az ebédlő ajtajánál két oldalon a kamarások előtt Máray és Trenk állottak, mintegy véletlenül látszva ott a főherczeg jövetelére várakozni.

A herczeg jelentékeny tekintetet váltott velök s aztán vendégeit előre bocsátva, kézen fogva visszavezeté őket, az elhagyott bálterem közepére.

Zsebébe nyult s abból két lepcsételt levelet vonva ki, lassu hangon mondá :

— Itt vannak rendeleteim önök számára. Csak csapataik állomás-helyén bonthatják fel. Gyorsaság és titoktartás! . . A jelszó : *Mária Terézia*.

Mindez egy rövid percz alatt történt; úgy hogy a kamarásokon kívül senki észre sem vette.

A jövő pillanatban a szives házi gazda már helyén állott s vidáman intett vendégeinek a leülésre.

A lakoma csak oly vidáman folyt, mint a táncz. A jó rajnai boroktól, meg a herczeg biztos állításaitól, hogy a Rajnán mostanság átmenni teljes lehetetlenségnek tartja, csakugy piroslott és domborodott az ellenséges szellemü idegen követek, nyárs-polgárok és félénk tábornokok arca.

A pohárköszöntések egymást érték; csak Károly herczeg nem emelt még poharat. A lakoma végéhez közeledett.

Végre megtölté az udvarmester a herczeg poharát.

A herczeg zsebóráját vonta elő s arcán egy pillanatra nyugtalanság látszott.

Egyszerre megrengett a palota; fényes rajgók világosíták meg künn a sötét éjet s homályosíták el benne a csillárok fényét.

A sok gömbölyü arczon egyszerre rémülett festekezett.

A herczeg szemei azonban örömtől villogtak. Csak most emelte fel arany billikomát.

— Urak — mond — a mai éj emlékére és e parancsok sikerére!

— S fenéig üritvén poharát, zsebébe nyult s átadá minden dandár-tábornoknak az őt illető parancsot.

Öt perc nem tölt el s a fényes termek pusztán állottak; de annál jobban megnépesült kívül a Rajna partján az eddig sötét éjszaka.

* * *

Minden dandárvezér csapatához sietett. Csak itt volt szabad felbontania a lepecsételt utasítást.

De az előcsapat vezérei Nádasdy és Trenk, amaz huszárai ez pandurjaival, már átvágták a Rajna duzzadó hullámain.

Még minden csendes volt, midőn Mátray elővonatta a Majnáról hozott s eddig rejtve volt szállító hajókat; huszárai egy pillanat alatt benne voltak. Némelyik maga ment be s lovát usztatá; másik lovát bocsátá be s maga uszott. A legnagyobb rész azonban legbölcsebbnek tartá lovastol együtt átusztatni. Veszett biz' ott oda is egy kettő; de a legnagyobb rész egy rövid negyedóra alatt tulparton volt.

Az egész vonalon egyszerre zendült meg a „Rajta magyar“ a pandurok sürgető „Urli Urli“ kiáltása s a mozlimek „Allah“-ja; a raj-

gók magasra repültek s a jólismert francia sánczok felé sebes léptekkel nyomult elő az iszonyu roham.

Lassankint ott is megdördültek az ágyuk; de csak vaktában, mert látni semmit nem lehetett. Ellenben a támadóknak biztos czélul szolgáltak a francia sánczok sortüzei.

Már több hete telt volt el, mióta a vezérek az egész francia vonallal farkasszemet néztek: azért jól ismerték annak mind erejét, mind alkatát.

Mátray, ki az előcsapatot vezette, tudta, hogy a sánczok előtt mintegy másfél öles árok lehet s annak háta megett a nem nagy emelkedésü földsáncz. Reménye volt, hogy a jól neki szorított paripák, ritkás sorokban át fognak repülni rajta.

Erre alapítá most tervét.

Csapatát hármassorra osztá, úgy hogy a sorok között több mint tiz lépésnyi távol maradjon; a harc sorokat megritkítá, hogy minden lovag szabadon mozoghasson. Megparancsolta, hogy kiki egyenes irányt válasszon s lovát megsarkantyuzva váglasson a sánczolatok felé.

Még néhány bátorító szót intézett vitézeihez s maga legelől állva megfuvatá a trombitákat.

Prüszkölve és nyihogva vágattak a magyar alföldön nevelt tűzvérü paripák. A hosszú pihenés után újra ott érzék magokat a szabad pusztán, az áldott Hortobágyon.

Egyszerre bámulva és rémülettel látták a gyalog rohamot váró francziák, az óriási madarakat sáncaikba röpülni; a lebegő mente szárnyakhoz hasonlított; a lengő kócsag fenyegető szellemek emelt ujjához, s mindez pokolian sötét volt, egyedül a villogó kardot világította meg a dörgő ágyuk megmegvillanó tüze.

A roham sikerült; egy óra alatt minden francia sáncz ki volt seperve s Mátray huszárai alig néhány halott veszteséggel, de annál több sebbel tömött sorokban nyomultak a francia futó sereg után a lauterburgi vár felé.

A lauterburgi vár erős földhányatokkal volt megerősítve s kastélyában jókora francia haderő állomásozott.

De Mátray s az ennek egész dandarával nyomában lévő Nádasdy keveset akartak tudni a felől.

Az történt itt is, mi később Szirmayval, ki midőn Morvában panaszt tett a főhadvezér előtt, hogy katonáinak s különösen a huszár-lovaknak sátrak nem léte miatt sokat kell az idők viszontagságaival küzdeniök: a hadvezér tréfából a már régóta ostromolt várba mutatott: „íme ott a sátor, költözzék belé kegyelmetek.“ Szirmay sem vette tréfára a dolgot; leszállította s gyalog rohamra vezette huszárait s még az nap beült a győzelemmel bevett várba.

Ezt tette a lauterburgi-sánczok alá érkezett Mátray is.

Néhány emberét visszahagyta a lovak őrizetére s a többit szoros rendbe sorakoztatva, a megragadott lobogóval feltört a földbástyákra.

Mire Nádasdy odáig ért a gyalogsággal, már kevés tenni való volt. S nem sokára el volt foglalva az egész vonal. A vár pedig még az nap capitulált.

De a győzelmes tábornok szállásán esz-

méletlenül feküdt a nap hőse s aggódo arczczal állák körül bajtársai.

Mátray zászlója feltüzése pillanatában egy ellenséges ágyugolyó balkarján érte, mely az orvosok közös véleménye szerint nem vala többé megtartható.

Ezt csakugyan el is veszté; de a nagy vérvesztés miatt élete is annyira kérdésessé vált, hogy az orvosoknak s magának Nádasdynak is az volt tanácsa, hogy legalább az ugy is beállandó téli fegyverszünetre hazájába térjen vissza.

Havi tudósításaiban a legkitünőbbben kiemelve, s az agg nádornak különösen ajánlva, bocsátá el bajtársát a vitéz tábornok.

Az uti törődés azonban a sebesült vitézt annyira elgyöngíté, hogy a melléje adott orvos legkevesebb egy pár havi pihenést javasolt neki a birodalmi fővárosban, mielőtt utját folytatná.

P. SZATHMÁRY KÁROLY.
(Folytatjuk.)

NEMZETI SZINHÁZ.

Mult csütörtökön, mart. 14-ikén, *Szerdahelyi* K. jutalomjátékául egy kétfelvonásos, ujonnan fordított francia drámát s egy egyfelvonásos kis operát adtak elő. A dráma czime: „*A felolvasónő*“ színmű, Bayard után francziából Feleki; a dalmúé a „Varázshagedű“, operette, Offenbachtól, fordította Szerdahelyi. Az utóbbiról szólni nem tartozik körünkbe, s csak azért említjük, mivel a jutalmazott kivált ez utóbbiban kivánt tapsokat nyerni, mig a drámában alárendelt, s némileg hátlátlan szerepet játszott. Különben e kis operetták oly drámái és zenei csecsebecsék, melyek tetszenek ugyan; de a drámái és tán zenei bírálat kegyes elnézéséért esedeznek igénytelen és kicsiny voltuknál fogva. Legfeljebb azt sajnálhatnók, hogy Szerdahelyi nem inkább egészen a tiszta drámának él, melyben egyik legtehetségesebb tagja a magyar színművészetnek.

A „*Felolvasónő*“, ez új dráma sok jelenete igen nagy hatást tett, a mit a dráma egy erőteljes alakjának s színészeink gondos és ügyes játékának is köszönheténk. E színmű mindenesetre érdemes volt a lefordításra, s örömmel jegyezzük meg azt is, hogy nyelve magyarságát illetőleg,

habár itt sem hiányoztak az „egy napon“ féle ki-fejezések (*egykor helyett*), s habár a fordításnak, fájdalom, kicsinylett, de nehéz és *nélkülözhetetlen* művészetében, sok még a haladni való kivált színházunknál, méltánylattal kell emlékeznünk az e részben is már-már magát nélkülözhetelenné tett Felekiről a tanusított haladásért. A színpad számára fordítani és írni bajos. Sehol sem követelünk több szabatoságot, tősgyökeres magyarságot, erőt és izlést, mint itt, a hol az élőszo jobban kitünteti a nyelvbéli hibákat és szépségeket, mint a holt betűkben. Nem felesleges e tárgyat első helyen említeni; mert színházunk a magyar nyelv szépségének mintaiskolájául hivatott, s ha örvendünk egy-egy kis haladásnak, egyszersmind meg kell, egész általánosságban, fordított sőt majd minden eredeti drámáinkra nézve jegyeznünk, hogy sok a haladni való e részben. Drámái nyelvünk, ha az igazat be kell vallani, nem érte el koránsem azt a magasságot, melyet lyránk és eposzunk jobb termékeinek nyelve, hanem sokszor egy színvonalon áll holmi politikai hirlapi cikkek nyelvével.

Az új dráma nagyon erős motívumok körül forog. Az apai szeretet végletes küzdelme, egy

Lear-király-féle apaátok, egy család végveszélyben forgása — ez az, miből nemcsak dráma hanem tragoedia fejlődhetik. Az új kis drámának kivált második felvonása több jelenetben nagy sentimentalismusával megindítólag hatott a közönségre, habár az egészben a tragicum erősebb elemei és mélysége nincs meg. Korösszülötte egy kevéssé az újkori drámai irodalomnak; de van benne egy erős jellem, és hatalommal kifejezett érzelmek, s az akarat és természeti indulatok azon harcza, a helyzetek és jelenetek azon feszültsége, melyben a cselekvény drámai érdekessége fekszik.

Van azonban némely hibája, mely majd mind onnan ered, hogy a mű terjedelméhez képest nagy a külső bonyodalom, és pedig oly bonyodalom, mely a színpadon kívül, még a dráma kezdete előtt folyt le, azaz sok benne a nem drámai rész. — Ime ez történt még a dráma előtt, melynek színhelye Skótsországban két falusi urfi lak: Egy távolabb fekvő városban egy dragonyos tiszteske, ki idegen állomásán unalmában szerelmi kalandokat hajhász, beleszeret egy főrangú fiatal asszonyba. A nő nem idegenkedik ugyan tőle; de sokkal jobban szereti férjét, semhogy vissza ne utasítsa a toladó szerelmi vallomását. A tiszt, ki maga is főrangú levén többször találkozhatott a nővel, nem hiszi el, hogy a nő visszautasítása egészen komoly volt. Hirtelen el kell utaznia ezredével, s vakmerő könnyelmű kalandra veti fejét. Egy este kilesvén, mikor a férj nincs hon, a kert felől egy létrán a nő lakának ablakába jut; de kopogtatására senki sem felel. A tiszt szégyenszemre távozik, s oly ártatlannak hiszi az egész dolgot, hogy később a maga rovására neveteti ki barátjaival ezen vereségét. Azóta ő mitsem tudott e kaland következményeiről, — a mint a nevek elhallgatásával elbeszéli az esetet, nem hiszi, ugymond, hogy a nő becsülete ez által kockáztatva lett volna. — Pedig kalandjának, tudtán kívül, szomorú következményei voltak. A nő merőben ártatlan volt ugyan; de a tisztet meglátták kerti kalandjában. A botránynak híre futott, az angol felsőbb körök azonnal kizárták a hölgyet társaságukból. Nem soká maradhatott ez titok a férj előtt. Egy helyen nejét gyaláztatni hallván, a rágalmozót párbajra hívja, mely a férjnek életébe kerül. Ezen csapás nem volt elég az ártatlan asszonyon. Apja egy indulatos, de szigorú erkölcsű és makaes tengerész kapitány, hallva leánya gyaláztatját, kiátkozza őt. A nő mindenkitől elhagyatva és elvádolva, mint társalgónő rejtőzködik a vidéken. Az öreg tengerész pedig egy vész alkalmával megvakulván, terjedelmes családi birtokára vonul, a hol egy unoka-öcsését veszi magához, hogy az, a gazdag örökség fejében, gondját viselje, s neki fölolvassza kedvencz költőit, Shakespearét és Milont.

Mindez a dráma kezdete előtt folyt le, s természetesen, sokkal több körülménnyel van elbeszélve, mint itt e rövid vázlatban lehetséges.

Az első felvonást csaknem egészen átugorhatjuk, hogy a dráma meséjének lényegéhez jussunk. A kitagadott leány, társalgónői minőségben s álnév alatt épen atyjához kerül, ki örömmel fogad a felolvasói hivatalt keletlenül folytató s az öreget gyakran boszantó unokaöcs helyett egy műveltebb és gyöngédebb felolvasót, ki mint nő, jobban is ért az ily ápolói szerephez. Az apa vak, de külső valószínűtlenséget találunk benne, hogy egy apa vakon is rá ne ismerjen tulajdon gyermekére hangjáról, hanglejtéséről, a szavak kiejtéséről, beszédmódjáról, szokott kifejezéseiről, sőt még tán lépéséről is. Az öreg tengerész az első hangokat oly ismerősöknek, kedves emlékezetűeknek hallja ugyan; de többé nem gyanakszik, hogy ez, a kit Miss Wesleynek nevez előtte egy ismerős hölgy, leánya volna. Azonban egy az, hogy az apa, tengeri életet élvén, nem látta oly gyakran családját, s nem ismerte annyira gyermeke hangját, mint a szárazföldi emberek, más az, hogy a külső valószínűtlenséget tán örömeztőbb bocsátja meg a néző is, mint a lélektanit, a harmadik meg az, hogy először látva e színművet, maga a néző sem tudja eleinte, hogy ez öreg atya volna e leánynak, s mikorra megtudja, már jobban érdekli a fejlemény, hogysen meg ne bocsátná a cselte.

A második felvonásban a felolvasónő teljesíti kötelességét. Shakespear, s épen a Lear és Cordelia esetét, olvassa atyjának. Az ál-Miss Wesley láthatja, mennyire szereti őt atyja; mert Lear olvasásakor mindig rendkívüli lelki küzdelmek veszik elő a durva öreget. Magán kívül van, lázas félálomba merül, s öntudatlanul sohajtja leánya nevét. Sok szava mutatja, hogy szíve majd megszakad a forró apai szeretetnek erőszakos megtagadásában. De bár megszakadjon, többször ismétli, hogy leányával soha sem akar találkozni, s képes volna ismételni az átkot. Az öreg tengerész megkeményedett, mogorva és nyers ember, Annál hatásosabb benne azon erős apai érzelem, mely lelki furdalással párosulva utoljára is egészen erőt vesz e törhetetlen akaraton. — A felolvasónő is erős küzdelmeken megy keresztül. Sokszor már nyelvén lebeg az önfelfedezés, de atyja hajthatatlansága visszariasztja. Ezen vallomás az, mi a dráma csomóját képezi, s mely legérdekesebb jelenet is az egészben. Nagy tapsokat, kitörő tetszést nyert e jelenet. Két levele érkezett az öregnek, melyeket természetesen a női titkárnak kell felolvasnia. De a leány azt mondja, érkezett egy harmadik is. És ezen állítólagos harmadik levél tartalma gyanánt azt mondja el, hogy az öreg leánya ártatlan, s szívrehatólag kéri apját átka visszahuzására. Ezt úgy mondja el, mintha a távol levő leány leveléből olvasná a társalgónő. Az apa megindul s ekkor fedezi föl magát a leány. Az öreg tengerész még visszaesnék tán előbbi fásultságába; — de eldöntőleg lép fel azon tiszt, ki a családi szerencsétlenség könnyelmű okozója volt. Az öreg nem is gyanítja róla, hogy ezen is-

merős szomszéd földbirtokos alatt ama tiszt lap-pangana, kinek egyébiránt soha sem tudták nevét és kilétét, s megkéri leánya kezét, erősítvén, hogy a fiatal özvegy merőben ártatlan, s kész vérét ontani minden netaláni rágalmozója ellen. A kien-

gesztelődés megtörténik, de az öreg és a világ előtt örökre titok marad, melyet csak a fiatal nő, a tiszt és a színházi nézők tudnak, hogy ugyan-ezen szomszéd volt a fiatal tiszt, Arthur, a végzet-teljes kaland elkövetője. (Vége a jövő számban.)

SZEMERE PÁL.

Elhagyott ismét egy igen kedves emberünk, a kivel együtt lenni öröm volt. Minden mozdulatának, szelid szemének s egész lelkének ifjui ele-vensége, az a gyermeki kedély és érdeklődés minden ügyünk s kivált irodalmunk iránt alig engedék elhinnünk, hogy egy hetven éven túl levő agg áll előttünk, s ereszkedik le hozzánk azon baráti bizalommal, mintha régi s egykoru ismerősei volnánk. Meglepetve tekinténk az életet sugárzó szemekre, midőn előhozta, hogy már az írást s olvasást meg nem bírják. A mint karszékében ült, alig tudjuk vala, hogy ez azon *Szemere Pál*, kit Kölcsey még ifju korában *az én Palim*-nak irt, s kit már kiskorunkban a legöregebb irodalmi férfaink sorában értünk, ha változatos társalgása közben mellesleg oly oldalról nem emlegeti néha Vörösmartyt, Kisfaludyt, Kazinczyt, mint csak a legközelebbi ismerős s legavatottabb jó barát teheti. Még az öregek azon korukkal való kérdésését sem tapasztaltuk benne, melyet majd minden öregben látunk *Nestor* óta. Pedig maga is el-elmondhatja vala nekünk Homér ezen aggastyánával: „különb embereket értem már a földön nálatok; mert sohasem láttam oly bajnokokat, s tudom nem is fogok látni, a minő Kazinczy, Kis János s az én kedves barátom Kölcsey volt, a kik oly hatalmas férfiak voltak s oly hatalmas férfiak módjára küzdöttek, a kikkel együtt küzdöttem magam is, és a kik hallgattak szavaimra.“ — Ő több volt Nestornál, ki csak a harmadik emberöltőt érte. Szemere már a negyedik-ötödik irodalmi generációban élt. 1802-ben volt ő ifju költő, s 1806-ban, 21 éves korában „Irodalmi zsenég“-et ad ki, midőn a 6 éves Vörösmartyt atyja alig kezdé az *abc*-re tanítani s Bajza ölben hordott kisdéd volt; 1811-ben a Kazinczy sonettjeivel, — ezen akkor nálunk egészen új lyrai formában — jelennek meg sonettjei. A nála öt évvel ifjabb, s később fellépett Kölcseyvel nem sokára a legszivesebb irodalmi és személyes barátságot kötötte. Nagy része volt azon polemikában, melyek az irodalmi nyelv reformját s az izlést diadalra segíték; a magyar journalistica ezen csecsemő korában fáradozott annak megszilárdításán; eredeti és fordított művek által gyakorlatilag is sikerrel szolgált Kazinczy táborában, melynek sokszor nyerte ki tapsait, s sokszor adott rögtön elfogadott új szavakat. Elhiszi-e

az újabb nemzedék, hogy nem ó szavak: a *gyár*, *irodalom*, *ipar*, *regény*, *jellem*, *botrány*, *dívat*, *ábránd*, melyek annyira nélkülözhetlenek, — s melyek lételét *Szemeré*-nek köszöni a nemzeti nyelv? — A Kazinczy-Kölcsey korszaka után megérte a Kisfaludy-Bajza korát, melyben nem kevésbé tevékeny részt vett mint az öreg irodalmi párt egyik szószólója a hevesen támadó fiatalság ellen, hogy később ismét kezét fogjon Bajzával az „Athenaeum“ korában. Részt vett a Kisfaludy-Társaságban mindjárt keletkezte után. Láta közeledni, első üdvözlé, megérte és túlélte Petőfi korát. Irodalmunkat újjászületésétől kezdve a legnagyobb részvétellel, s míg birta, munkás részvétellel kísérte, s egész lélekkel osztozott anyyi szép diadal örömeiben: Csokonai, Berzsenyi, Kisfaludy Sándor, Kazinczy; majd Vörösmarty, Bajza, s az ifjabb Kisfaludy, végre Petőfi s egy-két kortársa: — mind ez nagy lelki örömmel töltte el őt, ki még csekélyebb diadaloknak is teljes szívéből tudott örülni. Színészetünket úgy szólván a nem-létből látta előteremni, s fiatal lelkesedéssel üdvözli Vidához irt szép versében, hogy később megérje e művészet állandósítását hazánkban. Ő maga is részese volt talán azon, csak a hazafiak tünődő lelkében élő terveknek, melyek egy magyar Akadémia föllállítása körül oly sokáig meddők maradtak; demegérte, hogy 1828-ban maga legyen a már valósággá lett intézet alaprajzának egyik készítője és 1831-ben rendes tagja; megérte végre azon diadalt, melyet a hazai tudományosság érdeke oly fényesen ült meg közelebből ezen intézet általános támogatásában. Ennyi lelki öröm tette örökre ifjává ezen szívben léleklében buzgó öregot! — Született 1785-ben febr. 19-ikén Péczelen s kimult Péczelen 1861-ben marczius 14-ikén, 78-ik évében járva. Munkálkodása emlékét már régóta az irodalom történet által látta biztosítva; de hogy szíve buzgalmát se vigye magával a sirba, hanem annak hosszú élete még hosszabbra nyuljék, összes vagyonát, hallomás szerint, a pesti reformált tanintézetnek s irodalmi czélokra hagyományozta. Temetésén, mely marczius 16-ikán történt, a régi barátok közül, kiket majd mind maga kísért egyenkint az örök nyugalomra, alig egy lehet vala jelen; de az érdemdes élet után teljes részvétellel kísérte őt oda léleklében minden valódi hazafi. Áldás emlékezetére!

HATODIK JEGYZÉKE

a Kisfaludy-Társaság évenkénti pártolójának.

(Vége.)

Olbel Márton, Buda. Trauschenfels Ödön, Brassó. Özvegy Botka Jánosné urhölgy, Geszti. Fränkel és Friedman könyvtárosok, Rimaszombat. Ruttkay Márton, Nagy-Lél. Özv. Batthyányi Lajos grófné, Dáka. Than Sándor, Dáka. Tárbay István, Eger. Tárbay József, P. Dázsony. (Az utóbbi 9 rendbeli befizetés Ráth könyvtárosnál). Marton Antonia, Pest. Hiller báróné Gyika Julia, Temesvár. Gyika Teréz urhölgy, Pest. Joanovics György, Pest. Göndöcs István, Baróthy Pál, Szarukán Gergely, Nagy József, Sughó József, Győrffy Gyula, Zay Róbertné urhölgy, Dr. Fuchs József, Széll Kristóf, Chernel Elek, báró Gerliczy Bódog, Dezső Szaniszló, Verner Sebestyén, Incze János, Dr. Grosz Lajos, Szász Auguszt, Gorove Antal, Kubinszky Lajos, idősb Markovics János, Kőrösy Sándor, özvegy Szilágyi Lászlóné, Bölöny Sándorné, Bihari nemzeti kaszinó, Szij József, Sughó Lászlóné Géczy Anna assz., Gyalkay Antal, Ribáry Sándor, Lázár Mihály, Veress János, Szabó János, Olay István, Ambrus József — mind Nagy-Váradon. Báró Meszéna Istvánné urhölgy, Less. Harmathy Károly, Tenke. Herczegh Ferencz, Liska János, Ujlaky Ferencz, báró Bémer Pál, Trimay Ferencz, Sántha Gyula, Tenkén. Sissáry Lajos, Fekete Győrös. Thamó Mihály, Kisháza. Sárkány Imre, Bélyenyér. Presztel József, Vizes-Gyán. Tóth Károly, Bajj. Egressy László, Tamásda. Linczinger Ede, Árpád Szánthó László, Tulka. Darabanth Ferencz, Ugra. Fábian Gábor, Rózsa Ferdinánd, Rochei János, Arad. Dr. Feldinger Frigyes, Pest. Özv. Fehér Antalné sz. Hatfaludy Erzsébet assz., Mármaros-Sziget. A gyönki magyar szépirodalmi könyvtár. Ozsváth József tanár, Gyöng. Troján József, Beck Gyula, Bischoff Károly, Nagy Rezső, Paur Lipót, Kloiber Pál, Abeles Fülöp, Keppich Ferencz, Unger Miksa — mind Mosonyban. Boros Sándor, Arad. Lévy József, Solymosi Samu, Vágó József, Kun Pál, Kun Ábrahám, ref. főgymnasium, Tóbiás József, Pásztor Dániel, Dobos Dani, Szathmáry Barna, Baráth József, gr. Csáky Zsigmond, Serfőző József, Lácay József, Zarkovszky Ágoston, Fazekas László, Stern Miksa, Klein Endre, Lichtenstein József. dr. Popper József, Kun Bertalan, özv. Pilita Jánosné, Fränkl Bernát, — mind Miskolczon. Ifj. Dobozy Dániel, Tisza-Keszi. Tököly Irma urnő, Bécs. Kisaponyi Bartakovics Auguszt, Bartakovics Sarolta kisassz.,

Bartakovics Jolánta kisassz. Pest. Ghiczey Samu, Mezei Mór, Hirsch Samu, Medetz József, Madid János, Gyurkovics István, Pest. Várkonyi István, Tisza-Lucz. — Farkas Lajos, S.-A.-Újhely.

Pest, febr. 1. 1861.

HETEDIK JEGYZÉK.

Gárdos János, Pest. Baar János (12 f.) Pest. Ifj. b. Podmaniczky László, Pest. László Gyula, Pest. Horváth Sámuelné assz. Gerend. Ifj. Lonovics József, Pest. Hollósy Mihály, Pest. Daruváry Ferenczné, Waschatkoné, Szabó Ferenczné urhölgyek, Moder Ferencz, kalocsai kaszinó, Kostyák János, Ábrahámffy János, Mészáros-Szabadhegyi Polixena urnő, Sauter József — mind Kalocsán. Daruváry Alajos, Pest. Berger Armin, Szabadka. Mátray Gábor, Pest. Vladár Ervin, Gálszécs. Lator Gábor, Nagy-Szölös. Hagara Miklós, Nagy-Szölös. Bernáth Bertalané, b. Radák Mária urhölgy, Nagy János, Szász Gerő, Kolozsvár. Rényi József, Ferenczvölgy. Makó Lenke urnő, Jász-Apáth. Koos Ferencz, Bukarest. Ghyczy Ignác, Pest. Huszár Ferencz, Pest. Mosel Györgyné (sz. Simony) assz., Pozsony (Schwaiger könyvtárosnál). Orbán József, Zeley János, Palotay László, Nagyvárad. Kedves Tamás. Gyergyó-Sz.-Miklós. Győrfi Pető, Gyergyó-Ditrő. Ifjúsági képző-társulat, Pápa. Kovács Eduárd, Homok. Dr. Bécsy János, Szolnok. Csathó Alajos, Mező-Tur. Olvasó-egylet, M.-Tur. Horváth János, Kun-Szent-Miklós. Leschitz Mátyás, Baky Ferenczné, Eberl Józsefné, Pap Ida, Tóth Istvánné, dr. Técsi Józsefné urhölgyek, Bors Károly — mind Kun-Sz.-Miklós. Szabó Pál, földmives, Szalk-Szentmárton. Bibó Dienes, Enying. László Kár. (két részvény), Minatitlan (Mexico). Beöthy-Fehér Mária urnő, Törtel. Sempecz-kerületi tanítók. Losonczy népkör. Felsőbányai olvasóegylet.

Márcz. 1-éig az igazgatóhoz beérkezett minden pártolói név közé van téve. Ha valamely tisztelt pártoló nem találja nevét a jegyzékben, ugy az nem érkezett hozzánk.

Kelt Pesten, mart. 1. 1861.

Arany János igazgató.

TARTALOM.

Még is valami a fordításról. Brassai. — Bulcsu K. költeményei. — A görög eposz Homér előtt. — Megindult a tenger. . . Szász K. — Vitam et sangvinem. P. Szathmáry Károly. — Nemzeti színház. — Necrolog. — Kisfaludy-T. pártolójának névsora.

☞ Melléklet : Előfizetési felhívás a Falusi Gazda képes heti lap és a Méhészeti heti közlönyre.

Arany János, felelős szerkesztő és laptulajdonos.

Kiadó : Heckenast Gusztáv.